

Recenzje

Tomasz Białek, *Terroryzm manipulacja strachem*, Wydawnictwo Studio Emka, Warszawa 2005, ss. 281.

Terroryzm jest najczęściej definiowany jako bezprawne użycie siły lub przemocy przeciwko jednostkom lub grupom społecznym, również ich własnościom mające na celu zastraszenie, a także wymuszenie realizacji określonych celów lub odpowiednich zachowań.

Prezentując problem terroryzmu należy wiedzieć, że obecnie jest zjawiskiem najsilniej wpływającym na poczucie bezpieczeństwa współczesnych społeczeństw. Po upadku systemu komunistycznego strach przed wojną globalną został zastąpiony lękiem przed zamachami terrorystycznymi – lękiem podzielanym przez ludzi zamieszkujących każdy zakątek świata.

Monografia powstała w okresie intensywnych działań terrorystycznych, spektakularnych zamachów (11 września 2001 r. – zamach na World Trade Center), licznych niebezpieczeństw jak przemoc, agresja – rodząca się z frustracji oraz jeszcze liczniejszych pytań: w jaki sposób można zwalczyć zjawisko terroryzmu. Nie ulega wątpliwości, że społeczeństwo jest przestraszone, przesycane licznymi stereotypami, a w konsekwencji termin „terroryzm” pojawia się coraz częściej na łamach popularnych czasopism.

W koncepcji Autora monografia jest w pewnym rodzaju próbą uporządkowania i sprecyzowania kwestii związanych z terroryzmem jak również próbą odpowiedzi na niedające spokoju społeczeństwu i instytucjom państwowym różnego rodzaju wątpliwości i pytania.

Istotę problemu ukazano w dziewięciu rozdziałach zatytułowanych kolejno: I. Terror i terroryzm jako splot wielu metod działania, II. Tradycje i ewolucja terroryzmu, III. Zróżnicowanie podłoża i oblicza kulturowego, IV. Stereotypy terrorystów, V. Psychologiczno-moralne oblicze terrorystów, VI. W poszukiwaniu adekwatnej definicji terroryzmu, VII. Subtelność pojęcia „Walka z terroryzmem”, VIII. Symbioza mediów i terroryzmu, IX. Aktywizacja społeczeństwa w walce z terroryzmem.

Zasadniczy wykład poprzedza starannie przygotowany „Wstęp”, w którym wskazuje się na aktualność prezentacji problemu, cele, zadania poznawcze, zjawiska sprzyjające powstawaniu i rozpowszechnianiu, różnice w metodach działania oraz wskazuje się tezę: „[...] Przewartościowanie pojęć związanych z terroryzmem i walką z terroryzmem może stać się podstawą do ich pełnego zrozumienia, a także koniecznym elementem skutecznego przeciwdziałania zagrożeniom terro-

rystycznym” (s. 16). W części „Podsumowanie”, zostają zaprezentowane definicje terroryzmu i terrorysty. Wskazano również słowa Polaków znanych w świecie: Jana Pawła II oraz A. Kwaśniewskiego. Łatwo można dostrzec, że prezentowane są różne sfery naukowe tzn.: religia i polityka, aczkolwiek każdy z nich w wypowiedzi mówi stanowcze „Veto” terroryzmowi.

Materiał do ukazania problemu Autor pozyskał m.in. poprzez wywiady i rozmowy z ludźmi zajmującymi się terroryzmem w różnych jego aspektach, a także poprzez własne doświadczenia zawodowe. Autor dokonał badań zjawiska zarówno w kraju, jak i za granicą, dlatego szczególną wartość miał kontakt z Brytyjczykami i Izraelczykami – narodami, które są bezpośrednio narażone na skutki działań terrorystycznych.

Prezentując w rozdziale pierwszym metody oraz narzędzia działania terroru i terroryzmu wskazuje się, że terroryzm ma swoje korzenie w pojęciu terroru, co oznacza zastraszenie, grozę, przerażenie. Wymienia się w pracy zasadnicze składniki, na których są oparte terror i terroryzm: „sugestia, podstęp, przymus, przemoc” (s. 21). W działaniach terrorystycznych sugestia jest wykorzystywana do posunięć agitacyjnych, do wskazywania nieprawdziwych celów za cenę ukrywania autentycznych technik i celów. Podstęp pojawia się w różnych aspektach terroryzmu. Jest obecny w planowaniu zamachów, sugerowaniu celów zamachów, a przede wszystkim jest obecny w mediach. Przymus w działalności terrorystycznej jest bezprawny, wiąże się z negatywnymi sankcjami; jest metodą zmuszania podmiotu do przyjęcia racji wbrew jego woli. Charakterystycznym elementem przemocy jest siła, z jaką oddziałuje na jednostki lub grupy społeczne. Zauważa się, że działania terrorystyczne w odniesieniu do grup społecznych są bardziej spektakularne i mają większy rozgłos medialny. Jednostki społeczne o znaczącej pozycji państwowej stają się częstym celem terrorystów ze względu na możliwość uzyskania okupu. W wykładzie należy zauważyć fundamentalne różnice pomiędzy działaniami terrorystycznymi, a sprawowaniem władzy w państwie. Różnice polegają na stosowanych metodach oraz na legitymizacji, bądź jej braku. Metody stosowane przez terrorystów są heterogeniczne. Wraz z postępem technologii, a także dostępem do danego modelu broni działania terrorystów są coraz groźniejsze i bardziej nieprzewidywalne.

Charakteryzując tradycje i ewoluowanie terroryzmu w rozdziale drugim wskazuje się, że terroryzm nie jest nowym zjawiskiem, a jego historia sięga dwóch tysięcy lat. Jak się okazuje pierwsze organizacje, które można określić mianem terrorystycznych wywodziły się z Japonii – ninjutsu lub Egiptu – asasyni. Cechą charakterystyczną tych ugrupowań było „skrytobójstwo” (s. 46–47). Generalnie pojęcie terroryzm prosperuje od XIX w – okres powstawania ugrupowań, które za sposób działania przyjęły metody terrorystyczne. W wykładzie zwraca się uwagę, że terroryzm posiada niezmiennie oraz powtarzalne cechy tj. „działanie ukierunkowane na wywołanie chaosu, działanie mające na celu rozluźnienie lub wręcz zniszczenie więzi społecznych” (s. 56). Środki oraz metody przedsięwzięć terrorystów nieustannie ewoluują w kierunku większej skuteczności. Postęp globalny

ma oprócz niepodważalnie pozytywnych aspektów, także negatywne. Odcień pomiędzy bogatymi, a biednymi jest przerażająca, stwarza podstawę do powstawania frustracji.

Prezentując temat zawarty w rozdziale trzecim tj. zróżnicowanie podłoża i oblicza kulturowego z analizy wynika, że pojęcie terroryzmu wywodzi się z podłoża kulturowego. Niezwykle istotnym elementem podłoża kulturowego pod względem działań terrorystów jest podejście danej grupy społecznej do wartości, jaką stanowi życie człowieka lub jego śmierć. Jak zaobserwowano podłoże kulturowe jest warunkiem powstania organizacji o charakterze terrorystycznym, formuje postawy społeczne i przyjęcie otaczającej teraźniejszości. Obserwując podłoża kulturowe fundamentalnych nurtów w terroryzmie Autor oparł się na znanych egzemplifikacjach np. w nurcie narodowowyzwoleńczym opisał działalność organizacji – IRA, która walczy o niepodległość Irlandii Północnej; w nurcie religijnym dokonał analizy funkcjonowania dżihadu – jest kojarzony jako walka z Zachodem wraz z odnowieniem fundamentalizmu. Generalnie trudno jest określić, jakie podłoże kulturowe może stać się dobrym miejscem dla rozwoju terroryzmu, jednak można go szukać w miejscach gdzie się pojawił.

Prezentując stereotypy terrorystów w rozdziale czwartym wskazuje się, że ich wartość jest czynnikiem wyjątkowo oddziałującym na współczesne społeczeństwo. Stereotyp jest w życiu człowieka wszechobecny, niezależnie od tego czy łączy się z pozytywnymi czy negatywnymi funkcjami społecznymi. Istotną rzeczą z punktu widzenia społeczeństwa jest żywotność, trwałość oraz niewielka podatność na metamorfozy określonych stereotypów. Zauważa się, że najłatwiej jest użyć niesprecyzowanych stereotypów w chwili, gdy nie można znaleźć innego wytłumaczenia określonych zachowań. Próbując określić, kim jest i czym się kieruje terrorysta? Należy przyznać, że Autor dogłębnie sprecyzował i odpowiedział na zadane pytania. W konsekwencji stereotyp terrorysty – szaleńca jest rzadko spotykany.

Częstym motywem działania zamachowców okazuje się chęć zwrócenia na siebie uwagi, bądź zdobycia sławy. Odpowiadając na pytanie czy terrorysta jest typem aspołecznym, a także czy jest profesjonalistą, czy desperatem? Należy przyznać, że jest to zadanie trudne do zrealizowania, aczkolwiek nie jest ono niemożliwe. Obserwując działania niezgodne z przyjętymi przez społeczeństwo zasadami należy uznać terrorystę za jednostkę aspołeczną. W monografii wskazano, że wśród terrorystów jest więcej profesjonalistów, aniżeli amatorów. Organizatorami i sprawcami zamachów muszą być profesjonalści (istnieje potrzeba fachowej opieki nad całym przedsięwzięciem). Amatorów wykorzystuje się do celów doraźnych tj. w końcowej fazie wykonawczej. Strata amatora jest mniej dotkliwa, ze względu na krótkotrwałe uczestnictwo w działalności organizacji terrorystycznej.

Analizując psychologiczno-moralne oblicze terrorystów w rozdziale piątym wskazano na typowość i zróżnicowanie terrorystów. W prezentacji wyjaśniono dwa podstawowe pojęcia dotyczące psychiki terrorystów: „fanatyzm i ekstremizm” (s. 115–116). Pojęcia mają na celu głębsze poznanie zjawisk. W pracy zo-

stały zawarte liczne porównania terrorysty typu np.: terrorysta-bojownik. Wielu ludzi zastanawia się kto może stać się terrorystą w pełnym tego słowa znaczeniu; prawdziwego terrorystę charakteryzują następujące cechy: poświęcenie, determinacja, motywacja, kreatywność, umiejętność organizacji i charyzma, czyli siła przyciągająca inne jednostki. Stosowanie metod charakterystycznych dla działalności terrorystycznych, nie czyni z obywatela terrorysty, ponieważ w takiej sytuacji każdego człowieka stosującego przemoc należałoby uznać za terrorystę.

W rozdziale szóstym tj. w poszukiwaniu adekwatnej definicji terroryzmu wskazuje się, że zdefiniowanie zjawiska terroryzmu przysparza wielu problemów ze względu na szeroko rozumianą różnorodność: (terroryzm indywidualny, terroryzm zbiorowy). W większości prób sformułowania definicji horyzont ujęcia zjawiska był zbyt wąski, bądź za szeroki. Jedną z przeszkód w tworzeniu definicji terroryzmu jest jego złożoność. Warto zauważyć, że osoby, które podjęły się zdefiniowania pojęcia, a nie pominęły określania celów ataków terrorystycznych nie poradziły sobie z problemem, ponieważ cele ataków są zagadnieniem wielce umownym i zmiennym. Definiując pojęcie terroryzmu należy zwrócić uwagę, iż rozpatrywane zjawisko jest formą nacisku, działalnością przestępczą, która stosuje nieskrępowaną przemoc. Istotną rzeczą jest, iż światopogląd terroryzmu jest jedną z jego konstytutywnych cech charakterystycznych. Obserwując poczynania mediów często zdarza się, że pozór można przyjąć za istotę – mylnie interpretowanie terroryzmu, który w takiej sytuacji określany jest mianem pseudoterroryzmu (używanie środków i metod terrorystycznych).

Prezentując w rozdziale siódmym subtelność pojęcia „walka z terroryzmem”, zauważa się, że zagadnienie walki nie zawsze związane jest z przemocą. Prawdopodobnie wynika z chęci pozyskania określonych celów, łącząc się ze sporem, bądź rywalizacją. Często zdarza się, że ludzie wiedzą, iż liczy się siła a nie reguły, które powinny obowiązywać wszystkie jednostki. Warto zwrócić uwagę, że nie tylko przemocą można działać. Walka powinna się opierać na miłości; jest płaszczyzną do porozumienia, sposobem zespolenia swoich sił z innymi ludźmi. Podejście społeczeństwa do fizycznej likwidacji terrorystów opiera się głównie na emocjach, chęci oddalenia od siebie niebezpieczeństwa. Ludzie szukają rozwiązań szybkich i efektywnych, a fizyczna likwidacja terrorystów choć kontrowersyjna, jest także kuszącym rozwiązaniem. Jednoznacznie można przyznać, że istotnym czynnikiem wpływającym na opinie grup społecznych na temat eliminacji fizycznej terrorystów jest podłoże kulturowe. Nie każdy naród jest przychylny metodzie likwidacji (USA) – zależy to od poziomu zagrożenia, gdyż im bardziej społeczeństwo jest narażone na niebezpieczeństwa tym chętniej godzi się na użycie drastycznych, a nawet bezprawnych metod w celu zabezpieczenia struktur wewnętrznych państwa. Skuteczność walki z terroryzmem zależy od stopnia zaufania społecznego, tzn. od metod i form prowadzenia walki z terroryzmem przez instytucje państwowe.

Obserwując symbiozę mediów i terroryzmu w rozdziale ósmym, należy zwrócić uwagę, że media są pełnym manipulacji polem walki z terroryzmem, a zmagają

nia o rozgłos i przychyłność opinii publicznej prowokują do podejmowania wszelkich dostępnych środków medialnych. Terrorysty swoimi hasłami pragną trafić z przekazem do wszystkich ludzi, a takie możliwości dają media. Im większy i bardziej spektakularny zamach, tym większe zainteresowanie medialne. Ze względu, iż media szukają sensacji, gdyż z sensacją i widowiskowością są związane ataki terrorystyczne, trudno jest przekazać zamachowcom przesłanie, jakie niesie zamach. Interesującym dowodem na symbiozę mediów z terroryzmem jest fakt, że w zakątkach świata, w których media nie są ogólnodostępne, problem terroryzmu jest ograniczony. W refleksji ogólnej należy stwierdzić, że terroryzm jest okrucieństwem i tak właśnie jest prezentowany i odbierany.

Z punktu widzenia odbioru społecznego najważniejszy rozdział został zaprezentowany jako ostatni, tj. problem aktywizacji społeczeństwa w walce z terroryzmem. Każdy obywatel powinien wiedzieć, że wzmożona aktywność daje korzystne i wymierne rezultaty w walce z terroryzmem, ponieważ najlepszym środkiem na zwalczenie, bądź złagodzenie strachu są: całkowite zaangażowanie, działanie i aktywność obywatelska. Wskazuje się w rozdziale, że zainteresowanie bezpieczeństwem państwa jest jednym z obowiązków każdego z obywateli. Pożytecznym jest dzielenie się spostrzeżeniami z odpowiednimi służbami, gdyż w taki sposób można pomóc w zapobieganiu przestępstwom, aktom przemocy oraz zamachom terrorystycznym. Bezpieczeństwo państwa jest równoznaczne z bezpieczeństwem obywatela, ponieważ obywatel jest elementem składowym państwa.

Obserwując przemiany zachodzące na początku XXI w., w dziedzinie terroryzmu można stwierdzić, że był to korzystny okres, w którym ukształtował się globalny terroryzm. Dlatego na końcu książki można przeczytać *Postscriptum*, w którym wyodrębniono dwa tematy: I. Przestrzeganie praw człowieka w kontekście brutalizacji działań terrorystycznych i walki z terroryzmem, II. Przyczyny. Generalnie w *Postscriptum* zostały zaprezentowane rozważania Autora na temat terrorystów, terroryzmu, a przede wszystkim walki z terroryzmem. Przedstawiono również najważniejsze „Akty Prawa Międzynarodowego” (s. 263), ponieważ Autor często odpowiednią normą prawną próbuje odpowiedzieć na zadane pytania. Zauważa się również, iż Autor w dynamiczny sposób pragnie wpłynąć na wyobraźnię czytelnika stosując liczne porównania typu, „co byś zrobił, gdyby?”. Wymienia się kilka przyczyn działań terrorystycznych, lecz najważniejszą jest „frustracja” (s. 276). Agresja i przemoc rodzą się z frustracji – uczucia niespełnienia, życia w sprzeczności z samym sobą.

Wzbogacającą część w prezentowanej pracy stanowią opisy zamachów terrorystycznych po każdym z rozdziałów; wnoszą pożądany efekt fabularny i pozwalają czytelnikowi przyrzeć się sposobom działania terrorystów na konkretnym przykładzie. Stanowią idealną podstawę do ekstrakcji własnych wniosków. Czyta się kolejno: Bejrut 1985, Entebbe 1976, Bovensmilde 1977, Tunis 1988, Londyn 1980, Dżibuti 1976, Bejrut 1983, Mogadysz 1977, Gaza 1984. Powinno się również określić praktyczne wskazówki Autora obrazujące sytuację potencjalnego zagrożenia, na co powinno się zwracać szczególną uwagę, jak postępować w danej

sytuacji i dlaczego nie ignorować podejrzanych zachowań innych obywateli. Autor próbuje wskazać, że ignorowanie ewentualnych niebezpieczeństw może być tragiczne w skutkach.

Wartościową część prezentowanej pracy stanowi zestawienie bibliograficzne; gdzie wskazano na podstawowe materiały i studia odzwierciedlające istotę prezentowanego zjawiska. W „Bibliografii” wyodrębniono grupy klasyfikacyjne: 1. Publikacje książkowe, 2. Prasę codzienną, 3. Periodyki, 4. Zasoby informacyjne dostępne poprzez Internet, 5. Filmy. Wśród opracowań wymienia się zarówno studia polskojęzyczne, jak i rosyjskie oraz zachodnioeuropejskie.

Generalnie należy stwierdzić, że prezentowana praca jest z całą pewnością cenną pozycją i zasługuje na dużą uwagę w rozpoznawaniu zjawiska terroryzmu. Warto powiedzieć, że wiele ukazujących się książek na temat terroryzmu ma niedostateczne podłoże naukowe, czego absolutnie nie można zarzucić monografii dr. Tomasza Białka.

Wojciech Stankiewicz

Olsztyn

The European Union and Its Neighbours. A legal appraisal of the EU's Policies of stabilisation, partnership and integration, ed. by Steven Blockmans, Adam Łazowski, Hague 2006, ss. 640.

Stosunki pomiędzy Unią Europejską a jej sąsiadami znajdują się w centrum zainteresowania wielu instytutów naukowych w Europie. T.M.C Asser Institute – Institute for Private and Public International Law, International Commercial Arbitration and European Law był jednym z pierwszych w Europie Zachodniej, który ustanowił bliższe relacje z uniwersytetami prawie wszystkich państw sąsiedzkich UE z Europy Środkowej i Wschodniej. Eksperti Instytutu są autorami kilku znaczących publikacji poświęconych rozszerzeniu Unii Europejskiej, z których na szczególną uwagę zasługują: *EU Enlargement: The Constitutional Impact at EU and National Level* (ed. by Alfred Kellermann) oraz *Handbook on European Enlargement: a Commentary on the Enlargement Process* (ed. by Andrea Ott, Kristin Inglis). Czołową publikacją T.M.C. Asser Institute jest ostatnio wydana przez Cambridge University Press w 2006 r. *The European Union and Its Neighbours. A legal appraisal of the EU's Policies of stabilisation, partnership and integration*, ed. by Steven Blockmans, Adam Łazowski.

Recenzowana publikacja jest wynikiem wszechstronnego i wieloletniego doświadczenia obu autorów w badaniach i wykładach z zakresu prawa europejskiego